

Škola mita i simbola: paradigme u studijama američkog identiteta 1939–1956.

Sažetak:

U predinstitucionalnom i ranom institucionalnom razdoblju američkih studija, nekolicina znanstvenika nastojala je obuhvatiti i objasniti američki identitet, odnosno 'amerikanstvo' (eng. *Americanness*) referirajući se na odabrane američke intelektualce 19. stoljeća, njihove ideje i njihova (književna) djela. U svojim studijama znanstvenici poput Francisa Otta Matthiessena, Perryja Millera, Henryja Nasha Smitha i Richarda Warringtona Baldwina Lewisa nastojali su od američke političke i intelektualne povijesti stvoriti korisnu prošlost (eng. *a useful past*) kojom bi se legitimirala i objasnila njihova američka sadašnjost. Izvore nastanka američke nacije, američkog ekscepcionalizma i amerikanstva navedeni su znanstvenici nalazili u puritanskom nasljeđu ili pak u odmicanju od njega; u američkoj filozofiji prirode ili pak u modificiranoj tezi granice Fredericka Jacksona Turnera. U svojim strukturalističkim nastojanjima istraživači su stvarali mitove s dugogodišnjim odjecima u popularnoj kulturi i američkom imaginariju, a neki su od njih mit o „misiji u divljini“ (Perry Miller), o američkoj renesansi u 19. stoljeću (F. O. Matthiessen), o Americi kao djevičanskoj zemlji i vrtu svijeta (H. N. Smith), o sukobu između prirode i civilizacije (Miller) i o američkom Adamu (R. W. B. Lewis). Ovaj će rad pružiti kratak pregled najutjecajnijih studija američkog identiteta i američke povijesti, objavljenih u razdoblju 1939–1956. i njihovih autora, kao i sažeti relevantni društveno-povijesni kontekst njihova nastanka.

Ključne riječi: škola mita i simbola, američki studiji, Perry Miller, Francis Otto Matthiessen, Henry Nash Smith, Richard Warrington Baldwin Lewis, teza o granici, puritanci, Amerika, SAD, mit, narativ

Uvod¹

Škola mita i simbola skupni je naziv za školu misli kojoj pripadaju rane generacije američkih sveučilištaraca čije su istraživačke ambicije bile definirati američki identitet² i srž američkog iskustva – amerikanstvo (eng. *americanness*) – te od prošlosti Sjedinjenih Američkih Država stvoriti korisnu prošlost (eng. *a usable past*) koja bi objasnila njihovu američku sadašnjost. Škola mita i simbola predstavlja najraniji prepoznatljiv skup teorijskih i metodoloških pristupa u kontekstu američkih studija, a dominirala je dotičnim akademskim poljem od sredine 20. stoljeća pa sve do 1960-ih. Istraživačke paradigme tog razdoblja bespogovorno su utjecale na daljnja istraživanja američkog identiteta te služe i dan danas kao osnovna, kanonska literatura u američkim studijima.

Unatoč njezinoj neporecivoj važnosti za disciplinu američkih studija – a time i drugih „identitetskih studija”³ (postkolonijalni, rodni, kulturni, ženski studiji...) – škola mita i simbola ne nalazi se kao tema u silabima hrvatskih sveučilišnih programa izvan uskog područja američkih studija. Najraniji spomen termina „škola mita i simbola“, dakle, prijevoda engleskog naziva *Myth and symbol school*, nalazim tek u publikaciji *Granice kao kulturni konstrukt* Ljubomira Hristića, objavljenoj 2012. u izdanju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Najraniji prijevod u hrvatskoj publikaciji nalazim u knjizi objavljenoj 2014. (!) autora Stipe Grgasa, uglednog sociologa i dugogodišnjeg voditelja Katedre za amerikanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.⁴ Zbornici radova Hrvatskog udruženja za američke studije optiraju za aktualnije teme, pa tako ni zbornik radova koji u nazivu sadrži modifikaciju sintagme koju je popularizirao jedan od začetnika škole mita i simbola, Perry Miller, *The (Un)usable Pasts in American Studies* iz 2018, ne spominje samu školu misli. Razlog

¹ Ovaj rad izvorno je prezentiran na Međunarodnoj konferenciji za mlade istraživače *Vestigia: Mitovi i narativi* koja je održana od 24. do 26. travnja 2025. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

² Iako mislim da korištenje ovog termina nije pogrešno ako uzmemo današnje shvaćanje riječi, pojam identiteta ranije je imao drugačije, mnogo uže značenje nego što ga ima danas. Drugim riječima, rani amerikanisti nisu koristili taj pojam jednako kao što bi ga koristili današnji istraživači. Stoga kad koristim termin identitet, svjestan sam određenog pojmovnog anakronizma kojem pribjegavam, ali činim to iz praktičnih razloga. Za povijest pojma i termina *identitet* vidi Marie Moran, „Identity and Identity Politics: A Cultural-Materialist History,” *Historical Materialism* 26/2 (2018): 21–45.

³ Vidi Stipe Grgas, *Američki studiji danas: identitet, kapital, specijalnost* (Zagreb: Meandar Media, 2014), 10, 47.

⁴ Knjiga Ljubomira Hristića dostupna je besplatno online u izdanju Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, a o Školi autor piše na stranici 120. Premda ne mogu biti potpuno siguran da je termin korišten prije u nekoj hrvatskoj publikaciji, čak je i u Grgasovoj knjizi ta škola misli tek spomenuta (valja naglasiti, međutim, da se Grgas u knjizi ne bavi Školom; moja je poanta da se o njoj generalno piše iznimno malo u domaćim publikacijama). Grgas o Školi piše u četvrtom poglavlju svoje knjige, „Uporabe prostora u američkim studijima.”

za šutnju o školi mita i simbola u hrvatskim akademskim publikacijama jest, može se reći, taj što je akademska disciplina američkih studija snažnije institucionalno uporište u Hrvatskoj dobila tek nakon nastanka Republike Hrvatske 1990-ih.⁵ Ta je činjenica doprinijela tendenciji da se prapovijest same discipline „preskoči” u publikacijama istraživača amerikanističke orijentacije.

Nadalje, polje američkih studija u posljednjih se sedamdesetak godina višestruko izmijenilo. Rani pokušaji objašnjavanja američkog identiteta u današnjem akademskom polju američkih studija služe više kao uvodna čitanja nego kao ozbiljna metodološka uporišta za daljnja istraživanja.⁶ Međutim, jasno je da se studentu povijesti ova škola misli, tek marginalno obrađena u hrvatskom kontekstu, nadaje kao zgodna tema za potencijalno istraživanje kroz leće historije ideja, ili pak intelektualne historije, odnosno historije intelektualaca.

Pisanje sveobuhvatne studije prapovijesnog i ranog povijesnog razdoblja američkih studija na hrvatskom jeziku velik je zalogaj, prevelik za razmjere jednog članka poput ovoga. Ipak, pozvat ću se na kontekst hrvatskih studija povijesti po bolonjskom programu kad kažem da u Hrvatskoj ova tema nije dovoljno obrađena. Stoga je moja ambicija da ovaj tekst, fokusirajući se na razdoblje do tik nakon prelaska polovice 20. stoljeća, posluži kao gruba, početn(ičk)a skica povijesti, odnosno arheologije, ranih hipoteza amerikanista o temama američke povijesti i kulture te američkog identiteta i ekscepcionalizma.

Pretpostavke

U utjecajnom članku iz 1979. „‘Paradigm Dramas’ in American Studies: A Cultural and Institutional History of the Movement”, Gene Wise piše:

„Od 1927. i izdavanja knjige *Main Currents* [autora Vernona Louisa Parringtona], pa do 1965. i knjige Alana Trachtenberga *Brooklyn Bridge*, rad američkih studija omogućen je konsenzusom među istraživačima, labavo konstruiranom vrstom ‘paradigme’ o naravi američkog iskustva, i proceduralnim prihvaćanjem načina kako ga istraživati.”⁷

Studija o kojoj piše Wise, *Main Currents in American Thought*, objavljena je 1927. kao rad jednog akademskog otpadnika.⁸ Bez bilo kakvih institu-

⁵ Jelena Šesnić piše da je vrijeme Hladnog rata u Hrvatskoj predstavljalo vrijeme učenja i prilagodbe za disciplinu američkih studija. Vidi članak Jelene Šesnić, „Doing American Studies in Croatia: What Have We Done, Where Do We Go from Here?” dostupan na stranicama Hrvatskog udruženja za američke studije: http://www.huams.hr/?page_id=21 (posjet 27. 5. 2025).

⁶ Tome u prilog ide činjenica da se cijeli uvodni kolegij na diplomskom studiju američke književnosti i kulture Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Povijest i paradigme američkih studija 1, najviše fokusira na čitanja djela pripadnika škole mita i simbola, njihovih književnih izvora i kasnijih kritičara.

⁷ Gene Wise, „‘Paradigm Dramas’ in American Studies: A Cultural and Institutional History of the Movement,” *American Quarterly*, 31/3 (1979): 300–1. Svi prijevodi u tekstu autorovi su vlastiti, osim ako je drugačije navedeno.

⁸ Parringtonova *alma mater*, sveučilište Harvard, odbila je Parringtonovu prijavu za doktorski studij godine 1907. iz želje za očuvanjem ugleda. Parrington

cionalnih jamstava, poput državnih stipendija ili specijaliziranih diplomskih studija, Vernon Louis Parrington upustio se u samostalan desetogodišnji podvig objašnjavanja američke prošlosti.

„Parrington je stvorio iznimno *korisnu* prošlost. Parringtonov rad nije bio koristan samo u očitom smislu da prošlost čini relevantnom za potrebe sadašnjosti. Bio je koristan jer je ujedno ponudio način da stvori red i pravac iz mase raznolikih materijala o cijeloj povijesti američkog iskustva. U tom smislu, u svojim je radovima [Parrington] prikazao kako bi se integrirajući „američki studiji“ mogli provoditi.”⁹

Primijetimo da Gene Wise, pišući kasnih 1970-ih u ozračju raznih ‘obrata’ u humanističkim znanostima, naziva Parringtonovo djelo stvaranjem „*korisne* prošlosti”.¹⁰ Razotkrivanje teleoloških pretpostavki i narativne uvjetovanosti historiografskih tekstova postalo je popularno u jeku kulturnog, lingvističkog, transnacionalnog i drugih obrata u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Tako će povjesničar Keith Jenkins tvrditi da je *svaka* povijest pisanje korisne prošlosti jer mnoštvu „nijemih” podataka povjesničar daje glas, pridaje im važnost i smisao.¹¹ Tako neki povijesni podaci i osobe postaju maleni dijelovi velike povijesne priče, a drugi – oni koji se ne uklapaju u tu priču – ostaju po strani, u obliku onoga što Edward Hallet Carr naziva „nepovijesnim činjenicama”.¹² Svaka je povijest tako, zaključit će Jenkins, ništa drugo nego „prekrpavanje i reorganizacija” prošlosti sukladno potrebama sadašnjosti.¹³

Drugi će teoretičari naglašavati narativnu prirodu pisanja povijesti. Hayden White uvest će 1973. u svojoj utjecajnoj studiji *Metahistory* pojam *emplotment*, to jest zapleta inherentnog svakoj historiografskoj studiji koji joj daje njezin kauzalni poredak, odnosno logiku potrebnu da bi od razbacanih događaja nastala koherentna priča. Tako White povezuje historiografiju i književnost, pridajući modernoj historiografiji književne trope „narativne proze”.¹⁴ Stoga, kad govorim o povijesti koju pišu pripadnici škole mita i simbola, tada je ta povijest – zanimljivo, u njihovom slučaju vrlo eksplicitno – stvaranje narativa koji od mnoštva podataka iz prošlosti koristi samo one koji, vjeruje

je netom prije bio izbačen s Koledža Emporija zbog druženja s „istočno-obrazovanim Turcima koji su bili upleteni u subverzivne aktivnosti poput pušenja, konzumiranja alkoholnih pića i kartanja”. Prema Wiseu, upravo je ovo iskustvo doprinijelo Parringtonovom prkosu spram akademskih normi i „srdžbi” koja ga je motivirala na samostalno istraživanje. Vidi Wise, „Paradigm Dramas,” 299.

⁹ Wise, „Paradigm Dramas,” 298.

¹⁰ Konkretna engleska riječ koju Wise koristi jest *usable*, dakle povijest koju je moguće iskoristiti, koja ima korisnost. Vidi Wise, „Paradigm Dramas,” 298.

¹¹ Keith Jenkins, *Promišljanje historije*, prev. Snježana Koren (Zagreb: Srednja Europa, 2008), 63–64.

¹² Edward Hallett Carr, *Što je povijest?*, prev. Danijel Vojak (Zagreb: Srednja Europa, 2004), 10.

¹³ Jenkins, *Promišljanje historije*, 103.

¹⁴ Hayden White, *Metaistorija*, prev. Ratko Radunović (Podgorica: CID, 2011), 189.

istraživač, najbolje objašnjavaju sadašnjost, dok druge ignorira jer mu nisu korisni.¹⁵ U tom se smislu pozivam na misao koju još 1961. zapisuje Carr u svojoj knjizi *What Is History?*, tvrdeći da „povijest koju mi čitamo (...) premda se temelji na činjenicama, strogo govoreći nije činjenična, već se sastoji od niza preuzetih sudova.”¹⁶

Parringtonov imperativ stvaranja „korisne prošlosti” dominirat će američkim studijima sve do kasnih 1960-ih, do razdoblja kad mladi istraživači propituju stavove i predrasude svojih prethodnika, njihove „labavo konstruirane” paradigme (Wiseov tekst iz 1979, koji sam ranije citirao, dio je tog reakcionarnog razdoblja) odbacujući ih kao esencijalističke, redukcionističke i ekskluzivističke.¹⁷ Nakon studije *Brooklyn Bridge* Alana Trachenberga iz 1965. tek se pokoja studija pisana pod teorijskim pretpostavkama škole mita i simbola isprofilirala kao značajna (jedna od popularnijih je *Regeneration Through Violence* Richarda Slotkina iz 1973). Prema mišljenju onovremenih istraživača, za disciplinu američkih studija nastupilo je doba proliferacije istraživačkih perspektiva te razdoblje samopreispitivanja i krize.¹⁸

Vremenski opseg koji sam odabrao za ovaj pregledni rad, 1939–1956, fokusira se na najranije objasnidbene okvire u studijama američke prošlosti i američkog iskustva. Suvremeni će čitatelj svakako već imati uvid u nedostatke tih teorija, ali te ću nedostatke ipak zabilježiti. Međutim, u želji da izbjegnem

¹⁵ Ovakav više-manje nesvjestan postupak kojem je podložan svaki istraživač, može se nadodati, stvara ono što Donald E. Pease naziva „disciplinarnim nesvjesnim”. Vidi Donald E. Pease, „New Americanists: Revisionist Interventions into the Canon,” u Donald E. Pease, ur. *Revisionary Interventions into the Americanist Canon* (Durham: Duke University Press, 1994), 1–13.

¹⁶ Carr ovdje citira izjavu povjesničara Geoffreya Barraclougha. Vidi Carr, *Što je povijest?*, 11.

¹⁷ Po struci filozof, Bruce Kuklick precizno određuje svoje primjedbe školi mita i simbola, a ovdje ih nastojim nabrojiti: Kuklick kritizira školu mita i simbola za 1) manjak jasne teorijske potkove na koju bi se oslanjao njihov rad; 2) prezentizam, odnosno nemar prema povijesnom kontekstu (može se nazvati i ahistorizmom); 3) kartezijanski dualizam i platonizam, odnosno nezdravu dihotomiju između intelektualnog područja – svijeta ideja – i materijalnih povijesnih činjenica (to dvoje nisu nikako, vjeruje Kuklick, mogli spojiti, već su uspijevali raditi samo s jednim, ali ne i s drugim). Nadalje, kritizira Školu za 4) transhisticizam, odnosno poziciju koja tretira različita vjerovanja, svjetonazore i perspektive kao temporalno stabilne, otporne na promjene; te konačno za 5) razdiobu između visoke i popularne kulture, gdje naravno istraživači pri proučavanju daju prednost visokoj kulturi. Kuklick priznaje da on sam ne nudi pozitivnu metodu/metodologiju, već samo kritiku. Ovo bi se, naravno, trebalo promatrati u svjetlu 1970-ih kao razdoblja krize unutar discipline američkih studija, i kao vremena kad se prošli pristupi predmetima istraživanja u polju amerikanistike nastoje promijeniti ili odbaciti. Vidi Bruce Kuklick, „Myth and Symbol in American Studies” u *Locating American Studies: The Evolution of a Discipline*. Lucy Maddox, ur. (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998), 71–90.

¹⁸ Ovaj se stav daje iščitati iz samog Wiseovog teksta, u kojem se pribojava za budućnost vlastite discipline.

zamke moralizacije, nastojat ću ponuditi materijalističku i historijski utemeljenu analizu pojedine paradigme.¹⁹

Američka renesansa

Najranije paradigme na našem popisu pripadaju u prahistorijsko razdoblje američkih studija. Naime, godine 1939. američki studiji kao takvi još ne postoje, postoji tek poneki diplomski studij u SAD-u koji nudi kolegij iz „Američke civilizacije”. Tek su nakon Drugoga svjetskog rata nastali novi međudržajni studijski programi sve više okupljeni pod nazivom *American Studies*.²⁰ Pa ipak, nekolicina istraživača već je i prije institucionalnih garancija vjerovala da je Amerika vrijedna dubinskog istraživanja (na njihove razloge vratit ću se pri kraju članka). Njihova istraživanja, navodi Matthias Oppermann, temeljena su na principima kojima su često vođeni i današnji istraživači raznih disciplina okupljenih pod apozicijom ‘studiji’, a to su: 1) interdisciplinarnost, 2) važnost promatranja cjeline (u ovom slučaju američkog) iskustva²¹ te 3) intenzivan afektivan odnos prema predmetu istraživanja. Opperman bilježi da se „ekspertiza u američkim studijima nalazila negdje između antropologije, književnog kriticisma i općenitog seta vještina u humanističkim znanostima.”²²

Ova su se načela najprije iskristalizirala u studiji Francisa Otta Matthiessena, *Američka renesansa: Umjetnost i izražaj u doba Emersona i Whitmana* (*American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman*). Objavljena 1941, ova studija ugledala je svjetlo dana u povijesnom trenutku kad se SAD nastojao postaviti kao svjetionik demokracije nasuprot sve moćnijim totalitarnim i fašističkim režimima. Matthiessenov je cilj konceptualizirati i uokviriti američku povijest,²³ narodnu kulturu i narodnu književnost kako bi došao do srži onoga što Ameriku čini posebnom zemljom, odnosno SAD posebnom državom. U tom smislu, Matthiessen je vrlo transparentan u

¹⁹ Nadalje za svaku paradigmu koju obradim mogu se naći recentni odgovori odnosno reakcije i interakcije današnjih stručnjaka, što će čitatelju biti vrlo korisno za kontekstualiziranje pozicije napuštenih paradigmi u današnjim akademskim praksama američkih studija. Od hrvatskih izdanja vjerojatno najbolja knjiga o američkim studijima jest knjiga Stipe Grgasa, *Američki studiji danas: Identitet, kapital, specijalnost* (Zagreb: Meandar Media, 2014).

²⁰ Matthias Oppermann, „History of American Studies: From its emergence to transnational American Studies,” u *Approaches to American Cultural Studies*, ur. Antje Dallmann, Eva Boesenberg, i Martin Klepper (London: Routledge, 2016), 15. Naravno, kritičari ranih američkih studija iz razdoblja 1960-ih i 1970-ih ne bi se složili s tezom da su se amerikanisti oduvijek bavili totalitetom američkog iskustva. Vidi napomene o tekstu Genea Wisea (u ovom tekstu pod podnaslovom „Pretpostavke”) i Brucea Kuklicka (fusnota 15).

²¹ Naravno, kritičari ranih američkih studija, pišući otprilike u razdoblju 1965–1975, ne bi se složili s tezom da su se amerikanisti oduvijek bavili totalitetom američkog iskustva. Vidi fusnotu 14.

²² Oppermann, „History of American Studies,” 16.

²³ Podsjećam da se, kad kažem da je Matthiessenov cilj bio konceptualizirati američku povijest, pozivam na teorijske pretpostavke pojma ‘povijest’ koje sam za bilježio ranije u tekstu.

odnosu na osobne aspiracije koje potiču njegovo istraživanje, što je trend koji će slijediti i ostali istraživači američkih studija.

U knjizi *American Renaissance* Matthiessen se fokusira na američku književnost iz razdoblja 1850–1855. i u tom periodu nalazi rođenje američke nacionalne književnosti. Korištenje pojma ‘renesansa’ kao označitelja u naslovu retorički je pogodan način za Matthiessena da kaže kako u tom razdoblju američka nacija, njezina književnost i kultura, sazrijevaju. Njegov je cilj uspostaviti kanon američkih književnika i djela koja promoviraju ono što shvaća kao vrijednosti američke demokracije. Njegovi književni predstavnici iz razdoblja 1850–1855. jesu redom Ralph Waldo Emerson, Nathaniel Hawthorne, Herman Melville, Henry David Thoreau i Walt Whitman. Ovih petero književnika, tvrdi Matthiessen, tvori „generaciju” koja je američku kulturu uvela u doba zrelosti.²⁴ Za njega, ono što povezuje ovih petero pisaca jest snažan nacionalni mit, njihova je „književnost za našu demokraciju”.²⁵

Središnje mjesto u Matthiessenovom argumentu zauzima upravo R. W. Emerson, čije su misli i djela vrlo utjecajni za američku kulturu 19. stoljeća. Emerson, taj intelektualac i filozof transcendentalizma, posjedovao je svojevrstnu intuiciju o američkoj kulturi koja mu je omogućila da prepozna i rasvijetli njezine važne elemente. Među tim su elementima ideal farmera i „običnog” radnika, ideja koja je omogućila da drugi pisci (poput Thoreaua) u svoja djela inkorporiraju stereotip američkog farmera, zatim demokratska srž američke kulture, pri čemu je Emerson prepoznao vrijednost običnog čovjeka i unio je u američki kulturni pejzaž, te Zapad, odnosno američko pogranično područje kao jedna od definirajućih sastavnica političkog i kulturnog života Sjeverne Amerike.

Metodološki, Matthiessen se iz potrebe za kontekstom oslanja na povijest književnosti i na „općenitu”, odnosno intelektualnu povijest. Međutim, kad pristupa samim tekstovima, Matthiessen ih promatra same po sebi kao estetska djela. Kao pristaša nove kritike (eng. *New Criticism*),²⁶ Matthiessen ocjenjuje djela prema njihovim estetskim postignućima, promatrajući „njihovu fuziju forme i sadržaja” te način na koji djela iskazuju teorije svojih autora.²⁷ Opetovano tvrdi da djela navedenih književnih predstavnika iskazuju trajne vrijednosti i književne postupke, a estetske utjecaje i vrijednosti književnih djela nalazi u subjektivnom doživljaju čitatelja. Može se ustvrditi da je Matthiessen svojom studijom anticipirao potencijalni *modus operandi* kulturnih studija još i prije nego što su institucionalno etabrirani, kao kombinaciju proučavanja književnih i drugih kanona uz određene aspekte i iskustva popularne kulture.

Matthiessen je kasnije kritiziran iz nekoliko razloga. Prvo, iz svojeg je popisa izostavio Edgara Allana Poea, velikog američkog spisatelja 19. stoljeća.

²⁴ Francis Otto Matthiessen, *American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman* (New York: Oxford University Press, 1941), xv.

²⁵ Isto, xii–xv.

²⁶ Isto, xvii. O novoj kritici vidi Milivoj Solar, *Teorija književnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 265–268.

²⁷ Matthiessen, *American Renaissance*, vii.

Međutim, možemo zaključiti da je to učinio zato što se Poe nije uklapao u književnost koja promovira demokraciju, ta se poruka ne može ekstrapolirati iz Poeovih djela.²⁸ Drugi je predmet kritike izostanak književnica, pogotovo jer se može ustvrditi da su američke književnice u 19. stoljeću imale veći utjecaj na društvo od Melvillea ili Hawthornea (*Uncle Tom's Cabin* autorice Harriet Beecher Stowe, na primjer, nakon Biblije najprodavanija je knjiga u SAD-u 19. stoljeća). Međutim, vidljivo je da su svi Matthiessenovi književnici još svojevrmeno visokog kulturnog prestiža, dok književnice 19. stoljeća često pišu popularnu književnost, dakle *middle-brow* odnosno *low-brow* književnost.²⁹

Usprkos kritikama, opravdanima ili ne, kanon kakav je uspostavio Matthiessen dotad nije postojao u Sjedinjenim Američkim Državama. Dapače, američka su se kultura i književnost u to vrijeme smatrale inferiornima europskoj, te sam Matthiessen tvrdi da „kad sam diplomirao u ranim 1920-ima, poznavao sam vrlo malo naše [američke] književnosti, osim neke suvremene poezije koju sam čitao s prijateljima.”³⁰ Njegova će teza o američkoj renesansi postati okosnica – paradigma – koja će američku književnost i kulturu staviti u prvi plan.

Puritanski mit i misija u divljini

Prije nego što je Matthiessen oformio svoju paradigmu američke renesanse, u kasnim 1930-ima njegov kolega, tada doktorand Perry Miller, također je nastojao odrediti začetke američke posebnosti ili američkoga identiteta.³¹ Početke američke posebnosti Miller nalazi u drugoj generaciji puritanaca, a svoju tezu opisuje u studiji objavljenoj 1939. pod naslovom *Um Nove Engleske: Od kolonije do provincije* (*The New England Mind: From Colony to Province*).

Miller postavlja pozornicu ovako. Godine 1620. engleski hodočasnici (eng. *Pilgrims*), predvođeni propovjednicima poput Williama Bradforda, pristizu na obale Sjeverne Amerike na brodu *Mayflower* te uspostavljaju plantažu Plymouth kao prvu stalnu američku koloniju, na zemlji koju prozivaju Novom Engleskom (*New England*). Premda Englezi, ovi hodočasnici nisu doplovili iz Engleske, već iz izgnanstva u Nizozemskoj, bježeći od vjerskih progona. Nasuprot tome, godine 1630. puritanci predvođeni propovjednikom Johnom Winthropom svojevoljno stižu na obale Sjeverne Amerike, u nadi privođenja protestantske reformacije njezinom vrhuncu. Po dolasku u Novi svijet puritanci utemeljuju koloniju Massachusettskoga zaljeva.

Perry Miller taj je koji u studije američke književnosti i kulture, a zatim i u samu američku kulturu, uvodi puritance kao začetnike američke kulture.

²⁸ Isto, xii; Matthiessen obrađuje Poeov slučaj u fusnoti broj 3. Između ostalog piše da je „Poe bio gorko suprotstavljen demokraciji”, ali u duhu nove kritike također kaže da se „njegova vrijednost (...) sada vidi više u njegovu utjecaju nego u samom njegovu stvaralaštvu”.

²⁹ Isto, x–xi; Matthiessen navodi Hawthorneovu ogorčenost zbog velikog broja prodanog i konzumiranog književnog „smeća” što ga pišu žene, nasuprot malom broju prodanih primjeraka ‘kvalitetnih’ djela (poput njegovih).

³⁰ Isto, xvii.

³¹ Vidi fusnotu 1.

Teza njegove studije iz 1939. jest ta da je druga generacija puritanaca, odnosno prva generacija rođena na američkom tlu, razvila nov i drugačiji senzibilitet.³² U studiji *The New England Mind* Miller obraća posebnu pozornost na žanr *jeremijade*, posebnu vrstu propovijedi čiju popularnost vidi kao dokaz novog senzibiliteta druge generacije američkih puritanaca. Dok su propovijedi engleskih puritanaca bile „suptilna istraživanja labirinta grijeha i obnove, kompleksna psihološka doktrina, puna sijena i nijansi”,³³ jeremijada obično nastaje kao reakcija na neki određen događaj. Samim time jeremijada se ne bavi promišljanjem ljudske prirode, već konkretnim društveno-građanskim problemima novonastalih američkih zajednica. Ta se promjena u svrsi propovijedi očitovala i u njihovoj strukturi. Miller piše:

„Čak i Bunyanov *Put kršćanina* (...) dobiva svoju usklađenost iz tijeka standardnih faza u procesu obraćenja; smjer narativa je stalno naprijed, gdje se čak i devijacije vraćaju, kao samo još jedan korak na stazi, na predodređen put (...) Plan [jeremijade] (...) nije ni slijed ni napredovanje: on je pad i zatim oporavak društva. Kako se događaji nabiru, pad se ubrzava, tako da je rezultat dugo vremena upitan. Slijed nije jedno za drugim, već agonizirajući pad, kriza, i zatim dramatičan uspon. U tom smislu (...) sama priča sadržava svoje jedino značenje. (...) [Ovakva] povijest nije alegorija, za razliku od Bunyanove koja jest eksplicitno i [za razliku od] priča puritanskih imigranata koje implicitno jesu. Ova činjenica označava revoluciju u senzibilitetu, očitovanu za prve generacije rođene u Americi.”³⁴

Narativi dotad najpopularnijeg žanra kršćanske književnosti, alegorije, obično prate uzlaznu putanju grešnika prema svetosti (unatoč, kako kaže Miller, povremenim skretanjima s puta pravednosti), dok je jeremijada obilježena dijalektičkim odnosom pada u grijeh i društvene obnove. Taj format, tvrdi Miller, bio je drag američkim puritancima jer se mogao prilagoditi različitim društveno-vjerskim potrebama. Jeremijadom se može tugovati nad određenim ekonomskim praksama nekog društva, pogotovo onima koje se odmiču od biblijske etike i morala, može se opominjati požuda za materijalnim dobrima ili špekulacija zemljom. Činjenica da se jeremijadama često opominjalo upravo trgovce, mjenjače i špekulante nekretninama, prikazuje nove trendove u drugoj generaciji američkog puritanskog društva, trendove na koje je žanr jeremijade odgovarao puno bolje od metafizičkih posezanja žanra alegorije. Možemo ustvrditi da je upravo ta prilagodljivost žanra jeremijade omogućila da preživi do danas.

U istoj studiji Miller se osvrće na pitanje protestantske etike, pojma posuđenog od Maxa Webera i njegove studije *Protestantska etika i duh kapitalizma*. Proučavanjem puritanaca, vjeruje Miller, možemo se približiti razumijevanju američkog kapitalističkog mentaliteta. Puritanski koncept pobožnog

³² Perry Miller, *The New England Mind: From Colony to Province* (London: The Belknap Press of the Harvard University Press, 1939), 31.

³³ Isto, 29.

³⁴ Isto, 31–32.

rada (eng. *pious labor*) doista predstavlja čitav obrat u kršćanskoj teologiji. Dok je izvorna biblijska definicija rada kazna za grijeh kojom Bog kažnjava Adama i Evu, puritanci radikalno mijenjaju taj koncept: marljivim radom čovjek može postići spasenje. Za puritance, piše Miller, rad tako više nije prokletstvo, već način za čovjeka da bude posvećen (eng. *sanctified*). Svatko ima poziv, struku, i svatko je pozvan da radi u onoj mjeri u kojoj može. Konceptom pobožnog rada puritanci su nastojali naći zlatnu sredinu između lijenosti s jedne strane i rada u svrhu neobuzdane osobne zarade s druge. Nastaje nova etika i čitava teologija rada koja se razlikovala od prijašnjih teoloških perspektiva.³⁵

Druga strana te kovanice jest puritanski pogled na siromaštvo, koje više nije samo društveno problematično već i grešno. Dok je siromaštvo prema Bibliji univerzalna, neiskorjenjiva društvena pojava u kojoj se može odražavati Božja slava, za puritance je biti siromašan značilo biti odbojan.³⁶

Na kritičare ovih teza vratit ću se kasnije, jer Millerovo središnje djelo nije *Um Nove Engleske*, već *Misija u divljini* (*Errand into the Wilderness*), objavljena 1956. U razmeđu između dvije knjige Millerov je puritanac zaživio kao središnji lik rane američke povijesti, a Miller će taj pogled nadopuniti paradigmatom studijom iz 1956.

Već se u predgovoru *Misije u divljini* očituje gore spomenuta afektivna dimenzija istraživačkih podviga ranih amerikanista, u kojem Miller piše da je ovom istraživanju posvetio svoj život i ono života što mu je preostalo. Piše i da su ga na istraživanja potakle epizode iz života koje je proveo u Kongu, gdje je doživio „epifaniju” o nužnosti da predstavi „svoju Ameriku dvadesetom stoljeću”. Nalazimo i spomenutu samosvijest kad piše da je mnogih svojih prijašnjih djela „naprosto posramljen”.³⁷

Nastavno na ideju samosvijesti, Miller piše da je svjestan određene ahistoričnosti svoje odluke da svoju priču o Americi započne puritancima godine 1630. Prvo, Plymouth, a ne Massachusettski zaljev, bio bi logičniji izbor zbog činjenice da Plymouth konstituirao prvu puritansku (hodočasničku) koloniju u Americi. Drugo, demokratski ideali slobode – toliko povezani s američkom samopercepcijom – mnogo bi se bolje razaznali u kvekerskoj koloniji u Pensilvaniji. Predvođena Williamom Pennom, pensilvanijska kolonija utemeljena je kao utočište za različite sekte i religije te je promovirala vjersku toleranciju pod takozvanim Svetim eksperimentom.³⁸ Čak je i kolonija Maryland bila smatrana utočištem za katolike, za razliku od Massachusettsa čiji puritanci nisu smatrani oličenjem ideala vjerske tolerancije (sjetimo se poznatog suđenja vješticama u Salemu 1692). Međutim, Miller piše da mu je bilo „očito” da svoju priču započne upravo s puritancima Massachusettskog zaljeva. Kažem „priču” jer sam Miller u uvodu navodi: „Prepoznam, i ovdje odajem počast, prioritetu Virginije; ali ono što sam htio jest koheren-

³⁵ Isto, 40–52.

³⁶ Isto.

³⁷ Perry Miller, *Errand into the Wilderness* (London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1956), vii.

³⁸ Isto, viii.

tnost kojom bih mogao koherentno započeti.”³⁹ Tako Miller otvoreno kaže da se ne radi o iscrpljivanju svakog povijesnog podatka, već o pokušaju da se iz mnoštva podataka stvori koherentan narativ, smisljena cjelina. (Ovdje možemo napraviti poveznicu s Parringtonovim ciljem stvaranja korisne povijesti, odnosno teorijskim pretpostavkama s kojima smo krenuli). Na kraju predgovora Miller poluironično priznaje vlastito uvjerenje u važnost svoje studije, ali također ostavlja prostora za pogrešku i potencijalne revizije u budućnosti.⁴⁰

Najvažniji koncepti Millerove studije naziru se, kao i kod Matthiessena, u naslovu: riječ misija, kao i divljina, nose snažno simbolično značenje. Naslov studije Miller posuđuje od propovijedi puritanskog propovjednika Samuela Danfortha iz 1670, naslovljene *Kratko odavanje počasti misiji u divljinu Nove Engleske* (*A Brief Recognition of New England's Errand into the Wilderness*). Miller vjeruje da se već u Danforthovoj propovijedi očituje dvosmislenost riječi „misija” (eng. *errand*): misija može biti i samostalan podvig koji je sam sebi svrha, ali i put na koji gospodar šalje poslanika. Pitanje koje je mučilo Novu Englesku od 1660-ih nadalje, tvrdi Miller, jest: „U kojem smislu je propala? Je li bila poslana za daljnju svrhu ili je sama sebi svrha?”⁴¹

S druge strane, koncept divljine vrlo je važan u imaginariju puritanaca. Neizostavne motive puritanskog samoodređenja u 17. stoljeću nudi propovijed Johna Winthropa izrečena na brodu *Arbelli* godine 1630, *Model kršćanskog milosrđa* (*A Model of Christian Charity*), u kojoj puritanci tipološki postaju Božji izabrani narod, novi Izrael, dok Amerika analoški postaje novi Kanaan, Obećana Zemlja. Međutim, taj je Kanaan trebalo pripitomiti. Obećana zemlja Amerika predstavljala je neobuzdanu, mračnu divljinu, teritorij smrti i grijeha.⁴² Nije na odmet spomenuti kratku priču Nathaniela Hawthornea *Mladi Goodman Brown* (*Young Goodman Brown*) iz 1835, u kojoj eponimski puritanac Brown nevoljko izlazi iz kuće u mračnu šumu, područje kušnje i zla, u teritorij „đavoljih Indijanaca”.⁴³ Za puritance, izlazak u divljinu ideološki je bio na jednakoj razini s izlaskom u Sotonino kraljevstvo, no u divljinu se trebalo zakoračiti i pripitomiti je kako bi se ostvario Božji plan i stvorila teokratska američka država.

U pristupu ovim konceptima, Miller se nadovezuje na svoju staru ideju da se druga generacija američkih puritanaca počela ideološki odvajati od svojih roditelja i da je počela gubiti prvotni osjećaj svrhe s kojim su njihovi roditelji doplovili na američko kopno. U spomenutoj propovijedi izrečenoj na

³⁹ Isto, viii.

⁴⁰ Isto, ix–x.

⁴¹ Isto, 2–3.

⁴² O ovome piše 1953. Alan Heimert. Vidi Alan Heimert, „Puritanism, the Wilderness, and the Frontier,” *The New England Quarterly* 26/3 (1953): 361–82, <https://doi.org/10.2307/362849> (posjet 10. 6. 2025).

⁴³ Priča *Young Goodman Brown* Nathaniela Hawthornea dostupna je besplatno na mnoštvu internetskih stranica. Može se naći i u Nathaniel Hawthorne, *Mosses from an old Manse*, sv. 1 (New York: Thomas Y. Crowell & Co. Publishers, 1900), 81–98.

Arbelli, John Winthrop opisuje protestantsku državu koja će postati primjer državama u Europi ako one ikad privedu reformaciju njezinom vrhuncu. Miller tvrdi:

„Nemoguće je reći da je itko ploveći iz Southamptona doista očekivao da će ostaviti kosti u Novom svijetu; da dođe do toga – kao što su svi u svojim srcima iščekivali – da sile pravde pobjede (...) [i] da se Engleska na kraju okrene Reformaciji, kome bi se zbunjena država obratila za vodstvo nego onima koji su u Novoj Engleskoj usavršili idealnu politiku i koji bi znali kako je provoditi? To je bila golema prešutna pretpostavka misije iz 1630: ako bi se svjesne namjere ostvarile, ne samo da bi (...) Jehova blagoslovio novu zemlju, već bi i odveo privremene koloniste natrag da vladaju Engleskom.

Vođeni time, dakle, možemo reći da je migracija bila misija u starijem i primitivnijem smislu riječi – odrada posla ne toliko za Jehovu koliko za povijest, koja je bila mudrost Jehovina izražena u terminima vremena. Winthrop je bio svjestan tog aspekta misije – potpuno svjestan.⁴⁴

Nakon što Winthrop u svojoj propovijedi razloži svoju ideju savršene teokratske američke države, nakon što naglasi nadmoć evanđeoskog prava nad prirodnim pravom i nadmoć bratske ljubavi nad sebičnosti i pohlepom, on kaže:

„(...) uvidjet ćemo da je Bog Izraela među nama, kad će se desetero nas moći oduprijeti tisućama naših neprijatelja; kad će nas [Bog] učiniti pohvalom i slavom tako da narodi kažu o budućim plantažama, ‘neka Gospodin učini da budu kao Nova Engleska.’”⁴⁵

Miller tvrdi da su puritanci vjerovali u mogućnost stvaranja kršćanske utopije u Americi, toj *tabuli rasi* bez tradicije pokvarenih europskih političkih sustava. Svoj bi novi teokratski sustav puritanci mogli prenijeti natrag u Europu, te su iz tog razloga zahtijevali stalnu pozornost Europe, koja bi pratila njihov razvoj i uspjeh.⁴⁶ U istom tonu, u formulaciji koja je poprimila legendaran status, na kraju propovijedi John Winthrop proglašava: „moramo razumjeti da ćemo biti kao grad na gori. Oči svih naroda uprte su u nas.”⁴⁷

Uprte u njih, sve dok više nisu bile. Ubrzo nakon što su pristigli na obale Amerike u nadi da dovrše protestantsku reformaciju koja se, po njihovu mišljenju, u Engleskoj predala komforu, odviše koketirala s Rimokatoličkom Crkvom i ostala nedovršena, izbio je Engleski građanski rat. Oči svijeta okrenule su se od američke kolonije, a puritanska misija u divljinu počela je gubiti na snazi. Njihovo je društvo patilo od jednakih problema kao i svako drugo. Njihovo je razočarenje očitovano u prizemnijem žanru jeremijade nasuprot

⁴⁴ Miller, *Errand into the Wilderness*, 11.

⁴⁵ John Winthrop, „A Modell of Christian Charity,” u *American Heritage: A Reader*, ur. nastavno osoblje Odsjeka za povijest Koledža Hillsdale (Hillsdale: Hillsdale College Press, 2011), 15–28.

⁴⁶ Miller, *Errand into the Wilderness*, 12.

⁴⁷ Winthrop, *A Model of Christian Charity*.

napuštenom uzvišenom stilu alegorije koji pretendira na univerzalnost. Njihov je prezir prema vjerskoj toleranciji stvarao podjele unutar samog puritanskog društva,⁴⁸ te su već druga i treća generacija američkih puritanaca izgubile vjeru u pothvat svojih roditelja. Oni nisu posjedovali legendarna iskustva kao njihovi roditelji koji su, uvjereni u novu obećanu zemlju, doplovili u nepoznato, shvaćajući se kao novi narod Božji, novi Izrael.⁴⁹ Misija u divljinu drugoj i trećoj generaciji puritanaca, tvrdi Miller, sve se više doimala kao promašaj. Upravo u toj drugoj i trećoj generaciji američkih puritanaca, odnosno prvoj i drugoj generaciji rođenoj na američkom tlu, Miller vidi raskid s europskom prošlosti i nastanak novog senzibiliteta, ili današnjim rječnikom, novog identiteta koji će s vremenom prerasti u 'Amerikanca'.

Kao izuzetno utjecajan istraživač, Perry Miller naišao je na brojne kritičare, kako nekad tako i danas. Već se Sacvan Bercovitch u svojem djelu iz 1978. suprotstavio Millerovom stereotipu puritanca. Bercovitch tvrdi da jeremijade nisu popularizirane tek u prvoj generaciji europskih doseljenika rođenih na američkom tlu, niti da one izražavaju gubitak vjere u Božju namjenu za doseljenike, već upravo suprotno.⁵⁰ Nadalje, neka suvremena istraživanja vide ugled puritanaca kao nepravedno narušen. Tako Bruce C. Daniels tvrdi da su se puritanci, suprotno popularnom mišljenju – mišljenju koje je svojom studijom popularizirao Miller – redovito zabavljali, shvaćajući umjerene, povremene užitke kao zaštitu od razuzdanog, neumjerenog hedonizma.⁵¹

Uz Matthiessena, Perry Miller najvažniji je istraživač za kasnije američke studije sve do Lea Marxa. Godine 1936. Miller i Matthiessen upisali su prvi doktorski program iz američkih kulturnih studija na Harvardu i postali dva stupa ranih američkih studija. Miller je ponudio mnoštvo korisnih koncepata i paradigmatičkih uvida koji su poslužili kasnijim naraštajima istraživača. Svojeručno je ponovno uveo lik puritanca u američku javnu svijest kao neizostavnog prethodnika suvremenog Amerikanca.

Djevičanska zemlja

Nastavno na puritanski koncept divljine, ali prije velike Millerove studije iz 1956, godine 1950. izlazi studija Henryja Nasha Smitha, *Djevičanska zemlja: Američki zapad kao simbol i mit* (*Virgin Land: American West as Symbol and Myth*). Smatrana prekretnicom u američkim studijama, Smithova knjiga izvor je termina „škola mita i simbola”. Gene Wise nazvao je knjigu „prvim velikim djelom [škole] mit-simbol-slika”.⁵² Bruce Kuklick napisao je da se „izdavanje *Djevičanske zemlje* Henryja Nasha Smitha u retrospektivi poka-

⁴⁸ Miller, *Errand into the Wilderness*, 8.

⁴⁹ Isto, 8.

⁵⁰ Vidi Sacvan Bercovitch, „Introduction: The Puritan Errand Reassessed,” u *The American Jeremiad* (Madison: University of Wisconsin Press, 1978).

⁵¹ Vidi Bruce C. Daniels, „Did the Puritans Have Fun? Leisure, Recreation and the Concept of Pleasure in Early New England,” *Journal of American Studies* 25/1 (1991): 7–22.

⁵² Wise, „Paradigm Dramas,” 318.

zalo kao velik intelektualan događaj”.⁵³ Matthias Opperman sažeto opisuje Smithovu tezu:

„*Djevičanska zemlja* studija je imaginarnih aspekata ‘Zapadne pogranične zone’ [the ‘Western frontier’] i efekata tih mitova i simbola na američki nacionalni identitet i kulturu.

Pretpostavke *Djevičanske zemlje* simptomatične su za pristupe istraživanjima američkih studija 1950-ih: nacionalne kulture (pogotovo SAD-američka nacionalna kultura) unikatne su i svi izričaji narodne kulture dijele zajednički temelj. Mitovi i simboli izražaj su ideala i vrijednosti neke narodne kulture; istovremeno, oni snažno utječu na ponašanje svih Amerikanaca koji prepoznaju dominantne mitove kao dio svojeg nacionalnog ideala. Drugim riječima, nacionalna kultura sastoji se od – premda heterogene – zajednice konsenzusa čiji je identitet čvrsto utemeljen u zajedničkim mitovima i simbolima.”⁵⁴

Simboli uz koje Smith veže nastanak američke nacije jesu primarno simbol djevičanske zemlje (eng. *the Virgin land*), simbol vrta svijeta (eng. *Garden of the World*), pogranično područje (eng. *the Frontier*) i Zapad (eng. *the West*). Uz svaki od ovih mitova vežu se brojne konotacije i svaki od njih zauzima snažnu poziciju u američkom kulturnom imaginariju. Umjesto da u nekoliko stranica pokušam objasniti ove politički i značenjem nabijene pojmove, čemu bi svakako ostalo još mnogo toga nadodati, rekonstruirat ću metodu i strukturu Smithove studije te dodati detalje o navedenim mitovima gdje bude potrebno.

Promotrimo prvo Smithovu metodologiju. Čitatelja će možda zabaviti činjenica da je 1956. isti taj Henry Nash Smith objavio članak „Can American Studies Develop a Method?”. U tom članku Smith postavlja pitanje: u čemu je razlika u pristupu, na primjer, Marku Twainu kad ga proučava amerikanist nasuprot studenta književnosti? Smith zagovara pristup koji kombinira tekstualnu kritiku i društvene znanosti, koji ide dalje od uobičajenih ograničenja književne kritike i historije književnosti. Zagovara proučavanje ne samo artefakta (teksta) već i totaliteta (konteksta), opirući se tako Matthiessenovu pristupu nove kritike. Smith pokušava utemeljiti američke studije u smislu metodologije, ciljeva i sličnog, ali članak odiše određenom nesigurnošću u odnosu na validnost predložene metodologije i budućnost akademskog polja američkih studija.⁵⁵

S ovime na umu, ne čudi da dvadeset godina nakon prvog izdanja knjige *Virgin Land*, u predgovoru, Smith adresira svoje nesigurnosti pri pisanju knjige polovicom stoljeća. Metodologiju kojom se služio pri pisanju knjige ondje proziva „neadekvatnom“, a svoje pristupe vjerovanjima o Zapadu naziva „redukcionističkim“ i „suviše pojednostavljenima“. Pa ipak, bilježi Smith,

⁵³ Kuklick, „Myth and Symbol in American Studies,” 71.

⁵⁴ Oppermann, „History of American Studies,” 15–16.

⁵⁵ Henry Nash Smith, „Can ‘American Studies’ Develop a Method?,” *American Quarterly* 9/2 (1957): 197–208.

dvadesetak godina znanstvenih radova nije bacilo značajnu sjenu na zaključke njegove knjige iz 1950.⁵⁶

U predgovoru izdanju knjige povodom 20 godina od prvog izdanja Smith pojašnjava svoju definiciju mita: mit nije „tek krivo uvjerenje”, već „imaginativn[a] konstrukcij[a]” čiji je odnos prema stvarnosti kompleksan.⁵⁷ Pridodajući pojmu mita pojam simbola, Smith pojašnjava izvoran zaključak svoje knjige iz 1950:

„(...) povijest se ne može odvijati – odnosno, ljudi ne mogu zajednički djelovati – bez slika koje istovremeno iskazuju kolektivne žudnje i nameću sklad bezbrojnim i beskrajno različitim podacima o iskustvu. Te slike, naravno, nikad nisu precizne reprodukcije fizičkog i društvenog okruženja. One ne mogu motivirati i usmjeriti djelovanje osim ako su drastična pojednostavljenja, ali ako impuls ka bistrini oblika ne kontrolira neki proces provjere, simboli i mitovi mogu postati opasni poticanjem ponašanja užasno neprikladnog za danu povijesnu situaciju.”⁵⁸

Mitovi i simboli tako su za Smitha vrlo potentna početna točka koja ima stvarnu moć da potakne ljudsko djelovanje, iako su oni sami po sebi iskrivljena stvarnost. Važnost razumijevanja mitova i simbola te važnost njihova proučavanja Smith nalazi upravo u tome što, iako oni nisu savršen odraz stvarnosti, oni informiraju i oblikuju ljudski imaginarij i time društvenu stvarnost.

Prolog i prvi dio

Knjigu *Virgin Land* H. N. Smith započinje prologom, a prolog započinje znamenitim pitanjem: „Što je Amerikanac?” Smith piše:

„(...) pitanje je ponavljala svaka generacija od vremena [prije Američke revolucije] do našeg. Pjesnici i romanopisci, povjesničari i državnici pokušali su na nj odgovoriti, ali promjenjiva nacionalna samosvijest koju su pokušali obuhvatiti svaki put izbjegne konačnom izričaju. Ljudi vremena Thomasa Jeffersona naglašavali su slobodu i republikanstvo kao definirajuće karakteristike američkog društva; definicije kasnijih mislioca naglašavale su kozmopolitsko miješanje stotinu naroda u jedan, ili mehanički genij, ili požrtvornost poslovnim pothvatima. No jedna od najtrajnijih generalizacija glede američkog života i karaktera jest ideja da je naše [američko] društvo oblikovala privlačnost praznog kontinenta koja je vukla stanovništvo zapadno kroz prolaze Alleghenya, preko doline rijeke Mississippi, preko Velikih nizina i planina Dalekog Zapada sve do pacifičke obale.”⁵⁹

Kao što piše u nastavku, Smith svoju studiju temelji na razradi postavki što ih je iznio američki povjesničar Frederick Jackson Turner u svo-

⁵⁶ Isto, *Virgin Land. The American West as Symbol and Myth* (Cambridge: Harvard University Press, 1973), vii–viii.

⁵⁷ Isto, vii.

⁵⁸ Isto, ix–x.

⁵⁹ Isto, 3.

jem tekstu iz 1893, „Važnost pograničnog područja u američkoj povijesti” („The Significance of the Frontier in American History”), pročitano na sastanku udruženja American Historical Association godine 1893. U tom tekstu Turner zagovara takozvanu tezu o granici (eng. *the frontier thesis*). On tvrdi da je širenjem na zapad, koje je godine 1890. dovršeno, američka nacija formirana u svoj konačan oblik.⁶⁰ Širenje na zapad, tvrdi Turner, suzbijalo je mogućnost za lokalizam, ujedinjujući ljude u jednu međusobno povezanu skupinu. Širenjem na zapad američke su se institucije prilagođavale promjenama u etničkoj i rasnoj kompoziciji stanovništva; širenjem na zapad američki doseljenici obuzdavali su divljinu te su se područja s onu stranu granice razvijala iz primitivnih ekonomskih i političkih sustava u sofisticirane gradske sredine. Nadalje, tvrdi Turner, običaji na granici i s onu stranu granice poticali su individualizam, egalitarizam i demokratske vrijednosti, kao i određen bunt spram političke vlasti, čime su se stvorile mogućnosti za Američku revoluciju krajem 18. stoljeća. Ta je revolucija dovela do nastanka i razvoja američkog identiteta. Također, zapad je promovirao slobodu i ideal samodostatnog, samoukog čovjeka (eng. *self-made man*). Zbog svega ovoga, zapad je, tvrdi Turner, imao „tendenciju za nacionalizaciju”.⁶¹ Smith vidi široke debate o (ne)valjanosti Turnerove teze kao puno više od pukih akademskih prepirki. Na kocki je, iščitava Smith, slika Amerikanaca o njima samima, a golem odjek teze o granici pokazuje da ona upire prstom u široko rasprostranjena i duboko njegovana uvjerenja o onome tko su i što su Amerikanci.⁶²

U prologu Smith niže povijesne ideje američke nacije i države: spominje Benjamina Franklina i Thomasa Jeffersona te njihove ideje budućega razvoja američke države; predrevolucionarno pitanje odnosa Amerike i Britanskog Carstva; Fredericka Jacksona Turnera i njegovu tezu pograničnog područja. Prolog Smith zaključuje sljedećim pasusom:

„Rane vizije Američkog Carstva utjelovljuju dvije različite, iako često međusobno vezane koncepcije. S jedne strane postoji ideja carstva kao vladavine morem, a s druge strane ideja carstva kao mnogoljudnog budućega društva koje zaposjeda unutrašnjost Američkoga kontinenta. Ako ove dvije vrste carstva nisu međusobno isključive (...) one svejedno leže na različitim ekonomskim bazama i pretpostavljaju različite politike. Ovladavanje svjetskom trgovinom ambicija je očito preuzeta od britanskog merkantilističkog ideala. S druge strane, stvaranje novih država u turobnim usamljenostima Zapada jest podvig koji se temelji na povećanju broja stanovnika kao rezultatu poljoprivredne ekspanzije na prazan, plodan kontinent. Ova druga verzija Američkog Carstva, utemeljena na

⁶⁰ Američka je granica zatvorena 1890, odnosno, te godine odlučeno je da više nema vidljive demarkacijske linije između granice i službeno naseljenog prostora.

⁶¹ Frederick Jackson Turner, „The Frontier in American History,” u *American Heritage: A Reader*, ur. nastavno osoblje Odsjeka za povijest Koledža Hillsdale (Hillsdale: Hillsdale College Press, 2011), 547–554.

⁶² Smith, *Virgin Land*, 4.

agrarним pretpostavkama, bolje se podudara sa stvarnim slijedom događaja u devetnaestom stoljeću.”⁶³

U prvom dijelu knjige Smith će se baviti ovom prvom idejom puta do Indije i širenja na Pacifik (15–44). U drugom (51–122) i trećem, najduljem dijelu (123–262) bavi se širenjem na kontinentalni Zapad u kontekstu agrarne ideje. Za potrebe ovog rada fokusirat ću se samo na drugi i treći dio Smithove studije zato što oni opisuju smjer razvoja koji je Ameriku doista zadesio, dok prvi dio Smithove knjige opisuje hipotetski pravac koji nije proveden u djelo.

Drugi i treći dio

Američki Zapad moćan je simbol. Predstavlja pustolovinu, dogodovštine, junaštvo, samodostatnost. Predstavlja to uzbudljivo područje gdje se civilizacija, tehnološki napredak, znanost i modernitet susreću s prirodom, divljinom, tradicijom i folklorom. Ideja granice potentna je kao analitička kategorija, ali i kao izvor dobrih priča, mitova i heroja. U drugom dijelu svoje knjige Smith postavlja dva arhetipa američkog pograničnog heroja: Daniela Boonea i Leatherstockinga.

Daniel Boone američki je pustolov i pionir čiji su podvizi dosegli legendaran status. Zapovjednik u Američkom ratu za nezavisnost, Boone je slavljen kao pionir koji je „otkrio” Kentucky (i prije Boonea europski su doseljenici prohodali područjem Kentuckyja, pa time ovaj mit ne odgovara stvarnosti) i borio se protiv američkih domorodaca. Već je pri svojoj smrti bio hvaljen kao heroj, a 1823. lord Byron posvetio mu je nekoliko pjesama.⁶⁴ Tako Boone predstavlja arhetip bijelog istraživača, pustolova i širitelja civilizacije.⁶⁵

Za drugi arhetip Smith se poslužio romanima Jamesa Fenimorea Coopera, prozvanima „serijali Leatherstockinga”, pisanima u razdoblju 1823–1841. Glavni lik, Natty Bumppo (poznat u romanima i kao Leatherstocking), posreduje između prirode i civilizacije – on predstavlja divljinu i samodostatnost, ali također je predan osjećaju pravde i reda. To je zato što je Bumppo, iako dijete europskih doseljenika, odgajan u kući američkih domorodaca. Tako lik Leatherstockinga nastoji pomiriti dva svijeta, divljinu i civilizaciju. Smith shvaća Leatherstockinga kao Cooperovu genijalnu dosjetku: u jednom liku prikazane su sve dihotomije ranog devetnaestog stoljeća, te mnogi naredni fiktivni heroji (Kit Carson, Seth Jones, Deadwood Dick, Calamity Jane itd.) nalaze svoje izvorište u Leatherstockingu.⁶⁶

Ova dva arhetipa, lik doseljenika pionira Daniela Boonea i graničara Leatherstockinga, odražavaju pustolovni duh inherentan pograničnom području u američkom imaginariju. Boone se može promatrati kao mojsijevska figura; on vodi Božji narod u obećanu zemlju, ali je osuđen da u njoj sam nikad

⁶³ Isto, 12.

⁶⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, „Daniel Boone,” *Encyclopedia Britannica*, 9. srpnja 2025. <https://www.britannica.com/biography/Daniel-Boone> (posjet 27. 5. 2025).

⁶⁵ Vidi Smith, *Virgin land*, 51–58.

⁶⁶ Isto, 59–70.

ne obitava; istovremeno je dio civilizacije, ali nikad potpuno, uvijek se krećući na razmeđu dvaju svjetova. Uvijek se nalazi na granici, posredujući između civilizacije i divljine. Leatherstocking, s druge strane, u svojem se posredovanju između dva svijeta priklanja prirodi kao izvoru moralne vrline, dok u civilizaciji, uza sve njezine prednosti, nalazi potencijal za zlo i korupciju. Mitovi koji okružuju polulegendarnu osobu Daniela Boonea i fiktivnog lika Nattyja Bumppoa za Smitha predstavljaju velik element u izgradnji američkog nacionalnog mita. Ostatak drugog poglavlja knjige oslanja se na ova dva ključna arhetipa, na njihove duhovne nasljednike i na njihov utjecaj u američkom društvu.⁶⁷

Treće poglavlje knjige *Virgin land* bavi se samom teorijom američkog zapadnog pograničnog područja. Smith u ovom poglavlju ukazuje na razne ideologeme povezane s američkim pograničnim područjem: na ideal slobodnog (*yeoman*) farmera, viziju Amerike kao Vrta svijeta, na Zapad kao sigurnosni ventil i tako dalje. U sljedećih ću nekoliko redaka ukratko razmotriti te ideologeme.

Jedna od Smithovih teza jest da je za europske doseljenike Amerika predstavljala neukroćenu, neokaljanu djevičansku zemlju, spremnu da je čovjek eksploatira i podredi sebi. Doseljenici su:

„(...) orali djevičansku zemlju i zasadili usjeve, i velika Unutarnja dolina pretvorena je u vrt: za maštu, Vrt Svijeta. Slika ovog opsežnog i stalno rastućeg poljoprivrednog društva u unutrašnjosti kontinenta postala je jedan od dominantnih simbola američkog društva devetnaestog stoljeća – kolektivna reprezentacija, poetska ideja (...) koja je definirala obećanje američkog života. Glavni simbol vrta prigrlio je skup metafora što izriču plodnost, rast, uvećanje, i blažen rad na zemlji, a sve se to vrti oko herojske figure idealiziranog farmera⁶⁸ na pograničnom području oboružanog najmoćnijim poljoprivrednim oružjem, svetim plugom.”⁶⁹

Nadalje, Smith shvaća područje američkog zapada kao sigurnosni ventil (eng. *safety valve*) za društvene probleme europskih doseljenika na američkom istoku. Drugim riječima, problemi istočnih američkih kolonija nastojali su se riješiti slanjem ljudi na zapad; primjer toga jest Lincolnov *Homestead Act*, donesen 1862, koji je obećavao onome koji odseli na zapad zemlju nakon što je obrađuje pet godina. Naravno, povijesno gledano, ideja vječnog odlaganja problema na zapad nije se mogla održati.⁷⁰

Još jedan element ove paradigme o Zapadu koji ću spomenuti jest ono što Smith naziva „novim kalkulusom”. Zbog ideala slobodnog, radišnog farmera na pograničnom području, dolazi do proizvodnje viška proizvoda.

⁶⁷ Isto, 71–122.

⁶⁸ Koncept kojim se Smith služi ovdje, kao i u ostatku trećeg poglavlja svoje knjige, jest koncept *yeoman farmera*. Koncept korijene vuče iz tradicionalnog srednjovjekovnog engleskog društvenog sloja poljoprivrednika što su se nalazili između plemstva i neslobodnih seljaka. Vidi The Editors of Encyclopaedia Britannica, „yeoman,” *Encyclopedia Britannica*, 13. prosinca 2024. <https://www.britannica.com/topic/yeoman> (posjet 27. 5. 2025).

⁶⁹ Smith, *Virgin Land*, 123.

⁷⁰ Isto, 165–173.

Proizvodnja viškova zauzvrat zahtjeva otvaranje tržišta, kako internog tako i međunarodnog. Tako je već u samoj ideji *yeoman* farmera sadržana kontradikcija koja potkopava sam mit: produktivnost i samodostatnost rezultirali su nužnošću za logističkim inovacijama i okretanjem tržištu, čime se gubi ideal samodostatnosti.⁷¹

Ovi će mitovi djevičanske zemlje i vrta svijeta (uza svoje „krakove” poput Zapada kao sigurnosnog ventila i novog kalkulusa) predstavljati novu paradigmu za razumijevanje američke intelektualne povijesti, odnosno povijesti ideja. Obje su, možemo reći, dio veće paradigme američkog Zapada kao definirajućeg elementa američkog iskustva, paradigme koja je i dan danas često prisutna u javnom prostoru. Studija Henryja Nasha Smitha neupitno je postavila temelje za daljnja istraživanja američkog iskustva. Kao i u primjeru F. O. Matthiessena i Perryja Millera, nedostatak konkretne jedinstvene metodologije nije spriječio njegove teorije da steknu široku publiku i pruže velik utjecaj. Dapače, njegova je studija dala ime najranijoj školi misli američkih studija.

Nacija prirode

Posljednje dvije paradigme koje ćemo promotriti predstavljene su 1955. Prva od njih pojavljuje se u članku Perryja Millera, „Romantičarska dilema u američkom nacionalizmu i koncept prirode” („The Romantic Dilemma in American Nationalism and the Concept of Nature”). U tom članku Miller anticipira neke ideje i debate o američkoj prošlosti koje će se voditi u budućnosti (utjelovljene u studiji Lea Marxa iz 1964, *Stroj u vrtu* (*Machine in the Garden*)) i u tom je smislu i ovaj njegov rad seminalan.

Primijetimo da se i u ovom radu autor, Perry Miller, oslanja na 19. stoljeće kako bi objasnio svoju američku sadašnjost. Tu smo tendenciju već primijetili kod njegovih suvremenika (Matthiessena i Smitha), a tradiciju će nastaviti njegovi mlađi kolege poput Johna Williama Warda, Lea Marxa i Alana Trachtenberga. Međutim, oni će u svojim studijama veći naglasak staviti na razdoblje nakon Američkog građanskog rata.

Amerika ranog devetnaestog stoljeća preplavljena je diskursom o prirodi. Najpoznatiji ‘domaći’ filozofski smjer u Americi tog vremena upravo je transcendentalizam, pokret koji promatra čovjeka u njegovu odnosu s prirodom.⁷² Odnos prema prirodi poprimio je gotovo teološke konotacije, pa tako u članku iz 1955. Miller prepoznaje „doktrinu” prihvaćenu u europskih i američkih umjetnika u prvoj polovici 19. stoljeća. Ta doktrina nalaže „temeljnu opoziciju Prirode civilizaciji, s pretpostavkom da su sva vrlina, počinak i dostojanstvo na strani ‘Prirode’.”⁷³

⁷¹ Isto, 155–164.

⁷² Za više o transcendentalizmu vidi Russell Goodman, „Transcendentalism,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), ur. Edward N. Zalta i Uri Nodelman, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/transcendentalism/> (posjet 6. 11. 2024).

⁷³ Perry Miller, „The Romantic Dilemma in American Nationalism and the Concept of Nature,” *The Harvard Theological Review* 48/4 (1955): 240.

Kao što primjećujemo u Millerovu pasusu, priroda je u prvoj polovici 19. stoljeća često feminizirana i pisana velikim početnim slovom. Radi se o društvenoj konstrukciji prirode, koja se u ovom slučaju uvijek zamišlja u opoziciji prema razornim civilizacijskim tekovinama, odnosno prema neobuzdanom nanosu tehnologije. Kao što ističe Miller, jedno (ideja Prirode) zapravo ne može bez drugoga (ideja civilizacije), jer upravo je ideja o razornim učincima tehnologije na američku prirodu ono što američkim umjetnicima 19. stoljeća – poput Thomasa Colea, Ashera Duranda i J. F. Cropseya – prirodu postavlja na razinu svetoga.⁷⁴

Ovaj odnos prema prirodi Miller želi osvijetliti kao ključan proces za razvoj američke nacije jer slika civilizacije – u odnosu prema kojoj se stvara slika Prirode – jest slika industrijske Europe 19. stoljeća. Miller ovako sumira američki *self-image* u prvoj polovici 19. stoljeća:

„U Americi umjetnik (...) treba raditi brzo, jer u Americi Priroda biva uništena u brzom i neumoljivom porazu (...) Civilizacija nas vodi u groznu budućnost, punu nakaznih građevina, odzvanjajući bukom poduzeća. Vrlo uskoro postat ćemo kao Europa.”⁷⁵

Miller shvaća američku prirodu kao višestruko (re)interpretiran fenomen, koji se često nađe u službi različitih kulturnih potreba. Miller zapravo povezuje ideju prirode ranog 19. stoljeća sa svojim ranijim tezama o puritanskim izvorima američkog identiteta: kao što je vidljivo u ranije navedenom pasusu iz *Misije u divljini*, Miller prepoznaje materijalnu, ekonomsko-logičku podlogu koja je inspirirala puritanski put u Ameriku; prepoznaje mogućnosti špekuliranja zemljom i nekretninama u Novom svijetu koje nisu izmakle pogledu europskih doseljenika. Neprijateljstvo doseljeničke Amerike 19. stoljeća prema utilitarističkim naporima koji su je stvorili Miller nalazi u „religijskom raspoloženju”⁷⁶ ranog 19. stoljeća. Naime, američki kršćani nisu se, vjeruje Miller, mogli suočiti s optužbom da je njihova stvarnost proizvod brutalnog povijesnog utilitarizma.⁷⁷ Zbog toga „Najutilitarnije osvajanje u povijesti nekako se trebalo shvatiti ne kao inspirirano kalkulusom rastuće vrijednosti zemlje i investicija nego (unatoč orgijama spekulacije) kao golem napor duha.”⁷⁸ Tako, piše Miller, devetnaestostoljetno američko romantičarsko shvaćanje prirode kao svete, nasuprot zloj europskoj civilizaciji, proizlazi više iz književnosti lorda Byrona i Waltera Scotta nego iz uvida političke ekonomije.⁷⁹

Millerov naglasak na važnosti mitologiziranja prirode u američkoj kulturi ostavit će bogat trag i predvidjeti buduće paradigme, napose paradigmu „stroja u vrtu”, u kojoj Leo Marx srž američkog intelektualnog iskustva ne vidi u samoj prirodi, već u njezinoj interakciji s tehnologijom, strojevima i mehanizacijom rada u novom društvu nastalom nakon Američkog građan-

⁷⁴ Isto, 240.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto, 242.

⁷⁷ Isto, 243.

⁷⁸ Isto, 241.

⁷⁹ Isto, 241.

skog rata. Ova paradigma, međutim, nastaje već u vrijeme kad se one pretpostavke koje su informirale istraživače škole mita i simbola rastapaju u burnim 1960-ima (i, u svakom slučaju, ona izlazi izvan kronološkoga opsega ovog rada).⁸⁰

Američki Adam

Posljednja paradigma koju ćemo promotriti oprimjerena je u djelu *Američki Adam* (*The American Adam*) Richarda Warringtona Baldwina Lewisa iz 1955. Lewis je studirao zajedno s Matthiessenom na Harvardu i nastavio njegovim stopama: radio je na primarnim i sekundarnim povijesnim tekstovima za koje je smatrao da otkrivaju općenite tendencije u američkoj kulturi i misli. Bavio se razdobljem 19. stoljeća (točnije 1820–1860), a velik naglasak stavljao je upravo na povijest ideja.⁸¹ Međutim, za razliku od svojih prethodnika, Lewis napušta ideju univerzalnog „američkog iskustva”,⁸² krčeći time put za buduće dekonstrukcije mita univerzalnog amerikanstva.

Mit koji Lewis proučava i za koji vjeruje da se na njemu temelji suvremena američka kultura jest mit o američkom Adamu. Prema Lewisu, na početku 19. stoljeća ovaj je mit predstavljao tek „prikriven uzrok etičke polemike”. Međutim, iako je „sporo dolazio do površine američkog izražaja”, s vremenom je ipak postao, tvrdi Lewis, najprominentniji američki mit.⁸³

„Prije sto godina, slika kojoj je bilo suđeno da utjelovi najplodnije suvremene ideje bila je slika autentičnog Amerikanca kao figure herojske nevinosti i širokih potencijala, spremnog na početku nove povijesti. Ova slika je naslov ove knjige.”⁸⁴

Jednom riječju, adamski mit upućuje na nov početak. Lewis nalazi svoje argumente u „novim navikama koje su korijene pustile na američkoj sceni” od 1820-ih nadalje. Među tim navikama nalaze se ideje „radikalno nove osobnosti”, samodostatnosti i raskida s prošlošću, raskida sa starim europskim režimima.⁸⁵ Adam – i, stoga, Amerika – prikazan je kao stvaratelj vlastite sudbine, neokovan društvenim kategorijama poput rase, obitelji ili bogatstva.⁸⁶ „Sve ovo i više od toga sadržano je u slici Amerikanca kao Adama.”⁸⁷ Prešutni narativ jest ideja da kakva god bila stara situacija, ona će se riješiti u Novom svijetu.

Lewis vuče paralelu između rimskog mita i adamskog mita i prepoznaje puno sličnosti. Međutim, Lewis pritom upozorava i na neke važne razlike.

⁸⁰ Vidi: Leo Marx, *Machine in the Garden*, (New York: Oxford University Press, 1964).

⁸¹ Richard Warrington Baldwin Lewis, *The American Adam* (Chicago: Chicago University Press, 1955), 1.

⁸² Isto, 8.

⁸³ Isto, 6.

⁸⁴ Isto, 1.

⁸⁵ Isto, 5.

⁸⁶ Isto, 3.

⁸⁷ Isto, 5.

Za razliku od rimskog mita, adamski mit „bio je (...) i ostao stvar zajednice”, dok je rimski mit na životu održavalo nekoliko pojedinaca, poput pjesnika Vergilija.⁸⁸ Također, ova dva mita karakteriziraju različite koncepcije vremena i povijesti. Da bismo ovo razumjeli, trebamo promotriti Lewisovu akademsku jedinstvenost.

Ono što razlikuje Lewisa od njegovih prethodnika, osim uvjerenja da možda ipak ne postoji univerzalno „američko iskustvo”, jest to da, dok su se oni fokusirali na prostorne arhetipove i kategorije, poput Zapada, Vrta Svijeta ili Divljine, Lewis se fokusira na kategorije vremena, vremenitosti i odnosa između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. U tom pogledu, ono što Lewis otkriva jest da od 1820-ih „Amerika (...) [ideološki] nije krajnji proizvod dugog povijesnog procesa.”⁸⁹ Ovaj sentiment upravo je ono što razdvaja adamski mit od augustovskog Rima opjevanog u Enejidi: Augustov je Rim za Vergilija konačan proizvod „gustog koridora znamenite povijesti”, dok s druge strane adamski mit shvaća „život i povijest [Amerike] kao tek na njihovu početku”.⁹⁰

Rimska Republika doista se pokazala vrlo korisnom za Amerikance u uspostavljanju njihova političkog sustava. Naime, ona predstavlja snažan model za ideju nastanka američke republike; paralela između dviju republika upućuje vrlo izravno na kontinuitet između prvog i potonjeg. Paralela između Rima i Amerike, prema Lewisovoj studiji, igra važnu ulogu u američkom imaginariju, ulogu legitimiranja američke republike. Također, povijesni ciklus kroz koji svaka država prolazi,⁹¹ od njezinih početaka do njezinog neizbježnog pada, Americi podaje određenu bezvremenost, izuzetost od povijesnog momenta u kojem se nalazi. Amerika je nastavak nekoć velike Rimske Republike, ali istovremeno izuzeta iz povijesti. Ona svoje uzore crpi iz prošlosti, no istovremeno se smatra vječnim političkim entitetom.

Kao što smo vidjeli, Lewis oprezno razlikuje dva mita, kritizirajući mit američkog Adama zbog njegove naivnosti. Lewis kritizira tu navodnu novo-otkrivenu nevinost Amerike kao entiteta koji je naizgled neokaljan poviješću. To za njega predstavlja tek „iluziju slobode od povijesti”,⁹² a kao suvremen izraz sumnjičavosti prema takvoj ideji američke bespovijesnosti navodi priču *Earth's Holocaust* Nathaniela Hawthornea.⁹³

Amerikanac kao Adam, piše Lewis, također je bilo samo „plodna iluzija”. Istina, Adam kao biblijski lik okarakteriziran je određenom nevinošću. Međutim, također je istina da ovu nevinost pretpostavljaju i neizbježno nasljeđuju koncepti grijeha, pada i, konačno, ljudskog iskustva. Stoga, ova novo-

⁸⁸ Isto, 4.

⁸⁹ Isto, 4–5.

⁹⁰ Isto, 5.

⁹¹ Za vizualan prikaz ciklusa carstva vidi djela američkog slikara Thomasa Colea sabrana pod imenom *The Course of Empire* (1833–1836).

⁹² Lewis, *American Adam* 9.

⁹³ Isto, 14. Priča *Earth's Holocaust* Nathaniela Hawthorne dostupna je besplatno na mnoštvu internetskih stranica. Može se naći i u Nathaniel Hawthorne, *Mosses from an old Manse*, sv. 2 (Boston: Ticknor and Fields, 1854), 163–190.

otkrivena američka nevinost vrlo je brzo „ujedno slavljenja i oplakivana” zbog svoje urođene tragičnosti.⁹⁴

Konačno, u 19. stoljeću ideja adamske nevinosti možda se mogla vrzmati u razmišljanjima nekih američkih intelektualaca, premda ni tada nisu svi bili jednako skloni toj ideji.⁹⁵ Tako je adamska nevinost, prema Lewisu, ključan termin u rječniku Thoreaua, Emersona, Whitmana i njihovih pratitelja, no ne i u rječniku Hawthornea.⁹⁶ Međutim, u Lewisovom kontekstu 1950-ih SAD igra mnogo veću ulogu u globalnoj politici nego prije. U tom desetljeću SAD vodi ratove za utjecaj u negdašnjoj Francuskoj Indokini i na Korejskom poluotoku, što prisiljava Lewisa da dramatizira ideju SAD-a kao stalne moralne vertikale čiji su ciljevi filantropski.

Kritičan pogled na školu mita i simbola

Današnji istraživači često vide školu mita i simbola u boljem svjetlu nego li njihovi prethodnici. Na primjer, godine 2009. David Faflik piše prilično apologetski o doprinosima napuštenih modusa istraživanja te u tim ranijim metodologijama nalazi određenu pedagošku vrijednost. Taj sentiment zasigurno dolazi iz širenja horizonta u skladu s novim razvojem u društvenim znanostima. Faflik tako pokazuje senzibilitet prema različitim istraživačkim perspektivama: kako prema transnacionalnom, globalnom pristupu, tako i prema pristupima osnivača američkih studija.⁹⁷

Prethodno sam u ovom radu napisao da je nekolicina istraživača već i prije institucionalnih garancija vjerovala da je Amerika vrijedna dubinskog istraživanja, rekavši pritom da ću se na njihove razloge vratiti pri kraju članka. Među ovima nisu samo oci utemeljitelji američkih studija poput Vernona Louisa Parringtona, kojeg se drži začetnikom metode škole mita i simbola. Među njima su bili i budući predstavnici američkih studija čija se djela ubrajaju među najutjecajnija o povijesti amerikanstva. Spomenut ću Lea Marxa, koji je u ovom radu tek marginalno obrađen jer je njegovo kapitalno djelo, *Stroj u vrtu*, objavljeno 1964. i time izlazi izvan vremenskog opsega obrađenog u ovom radu. Marx je iznimna figura – rođen 1919, studirao je u 1940-ima, a nakon četiri godine ratne službe 1945. postaje jedan od prvih doktorskih kandidata u polju Povijesti američke civilizacije na Harvardu (mentor disertacije bio mu je Perry Miller).⁹⁸ Svoj *magnum opus*, *Stroj u vrtu*, Marx je objavio 1964, krajem dominacije škole mita i simbola. Nadživio je generaciju ameri-

⁹⁴ Isto, 6.

⁹⁵ Lewis dijeli američke intelektualce 19. stoljeća u tri kampa prema njihovom pogledu na ideju američkog Adama: stranku prošlosti, stranku budućnosti i stranku ironije. Vidi Lewis, *American Adam*, 13–27.

⁹⁶ Isto, 7.

⁹⁷ Vidi: David Faflik, „Myth, Symbol, and American Studies Methodology: The Post-National Persistence of the Humanities,” *Amerikastudien/American Studies* 54/2 (2009): 229–47.

⁹⁸ Leo Marx, „On Recovering the ‘Ur’ Theory of American Studies,” *American Literary History* 17/1 (2005): 119, 126.

kanista koji su se 1970-ih udaljili od Škole da bi u članku objavljenom 2005, u dobi od 85 godina, retrospektivno ponudio svoje viđenje stvari. U sljedećih nekoliko paragrafa izložit ću pregled tog članka, „On Recovering the Ur Theory of American Studies”, kako bih ponudio drugačije viđenje škole mita i simbola od onoga što se dosad protezalo u ovom radu. Marx je umro 2022. u dobi od 102 godine.

Marx se u članku prisjeća izvornih ciljeva američkih studija te izvorne „ne-discipline” (*non-discipline*).⁹⁹ U biti, njegov argument kontrira tezama Marxovih akademskih nasljednika poput spomenutog Genea Wisea, kojeg Marx eksplicitno citira te izaziva njegovu tezu da je „nekoliko vodećih istraživača škole mita i simbola stvorilo ‘zavjeru’ doslovce s ciljem da dominiraju poljem.”¹⁰⁰ Marx odbacuje tezu istraživača poput Wisea da je u jednom trenutku došlo do Velike podjele (eng. *the Great Divide*) u američkim studijama, čime se kronologija dijelila na „prije podjele” i „nakon podjele” (*Before the Divide* – BD, odnosno *After the Divide* – AD), kao arbitrarnu i neutemeljenu.¹⁰¹ Marx prenosi taj narativ na tri stranice teksta, skicirajući uvjerljivu sliku kronološkog razvoja discipline američkih studija. Izvest ću tek nekoliko redaka teze koju Marx – da ne bude zabune – naziva „karikaturom”:¹⁰²

„Ide otprilike ovako. Američki studiji ‘BD’ (prije podjele) bili su u biti holističan, afirmativan, nacionalistički projekt s ciljem da identificira i zabilježi distinktive osobnosti kulture i društva prvenstveno stvorenog od bijelih europskih doseljenika na teritoriju koji sad sačinjava SAD. (...) Istraživači škole mita i simbola pomogli su stvoriti novi kanon ‘klasične’ američke književnosti koja se sastojala od gotovo isključivo djela mrtvih bijelih protestantskih muškaraca. Kanon je pomogao provesti ‘imaginar-nu homogenost’ (...)

(...) Uz pomoć analitičkih alata semiotički poliranih kritičkih teorija – strukturalističkih i poststrukturalističkih – kohorta AD istraživača demonstrirala je da su desetljećima njihovi BD prethodnici uspjeli ignorirati, u skladu s nacionalističkim, patrijarhalnim, rasističkim, hegemonijskim ‘glavnim narativom’ kojem su se priklanjali, oštre razlike u rodu, klasi, rasi, etnicitetu, i seksualnim preferencijama koje su dijelile Amerikance u praktički zasebne skupine.”¹⁰³

Umjesto ovakvog viđenja stvari, Marx komplicira situaciju ranih amerikanista. Desetljeće prije Drugog svjetskog rata u SAD-u, prisjeća se Marx, obilježila su istupanja studenata i sveučilištaraca u okviru kulturnog krila Narodne fronte, kojem su pripadali mnogi budući amerikanisti. Politička kultura Narodne fronte, podsjeća Marx, zasnivala se na međunarodnoj antifašističkoj solidarnosti i povratku na egalitarne principe prosvjetiteljstva na temelju kojih je pisan ustav SAD-a. Tako Marx tvrdi da su 1930-ih mnogi amerikanisti „od-

⁹⁹ Isto, 127.

¹⁰⁰ Isto, 122; za Wiseov argument vidi Wise, „Paradigm Dramas,” 311.

¹⁰¹ Marx, „Ur Theory,” 121–122.

¹⁰² Isto, 124.

¹⁰³ Cijeli odjeljak nalazi se u Marx, „Ur Theory,” 121–124.

bacivali kapitalizam na osnovi toga da njegove nepravdnosti krše temeljne principe američke demokracije”.¹⁰⁴ Nadalje, mnoge se rane amerikaniste ne može strpati u istu kutiju. Jedni su podržavali Rooseveltov New Deal, drugi su bili članovi Komunističke partije. F. O. Matthiessen bio je aktivan socijalist, ali i kršćanin. Međutim, odbacivao je oznaku marksista ili kršćanskog socijalista, a usto je bio i homoseksualne orijentacije. Perry Miller bio je istovremeno simpatizer neokalvinističke ljevice i New Deala. U to vrijeme bilo je moguće vidjeti natpise poput „Komunizam je amerikanizam dvadesetog stoljeća” (!).¹⁰⁵

Bilo tko, barem iole upoznat s poviješću Sjedinjenih Američkih Država, može vidjeti kako je Marxov argument uvjerljiv, ako ne iz drugih razloga, onda zato što izravno odbacuje popularnu sliku američkih komunista (kako prije, tako i nakon Drugog svjetskog rata) kao „eksponenata uskogrudne, tupave staljinističke ideologije”.¹⁰⁶ Ono na što Marx upućuje jest da su, zapravo, tendencije istraživača škole mita i simbola, koje su njihovi nasljednici osuđivali kao nacionalističke i ekskluzivističke, zapravo izražavale jednake zahtjeve kao i njihovi nasljednici. Razlika je ta što su rani amerikanisti djelovali u jednom drugačijem vremenu, vremenu kad se SAD tek morao afirmirati kao svjetska sila, kad se demokracija tek morala oduprijeti fašističkim režimima i kad su se demokracija i kapitalizam (u to vrijeme, prije New Deala, daleko neobuzdaniji nego nakon) tek morali pomiriti. Priložit ću, u želji da potaknem na daljnje razmišljanje, i citat Christophera Clarka, profesora povijesti na sveučilištu Cambridge, koji u nedavnom eseju podsjeća da je „savez sklopljen između kapitalizma i demokracije nakon 1945. brak iz koristi umjesto izraza suštinske veze”.¹⁰⁷ Marxovu verziju povijesti američkih studija tako ostavljam kao alternativu narativu koji sam ponudio u ovom radu, narativu koji se često uzima kao standardna struktura te je samim time uvijek podložan dekonstrukciji do samih temelja.

¹⁰⁴ Isto, 124–126.

¹⁰⁵ Marx ovdje citira natpis pod kojim se publici obratio Earl Browder, predsjednik američke Komunističke partije 1939. u Boston Gardenu. Vidi Marx, „Ur Theory,” 127.

¹⁰⁶ Isto, 126.

¹⁰⁷ Christopher Clark, „The End of Modernity,” *Foreign Policy*, 30. lipnja 2025. <https://foreignpolicy.com/2025/06/30/modernity-globalization-politics-history/> (posjet 1. 7. 2025).

Bibliografija

Izvori

Hawthorne, Nathaniel. „Earth's Holocaust,” U *Mosses from an old Manse*, sv. 2, ur. Nathaniel Hawthorne. Boston: Ticknor and Fields, 1854.

Hawthorne, Nathaniel. „Young Goodman Brown.” U *Mosses from an old Manse*, sv. 1, ur. Nathaniel Hawthorne. New York: Thomas Y. Crowell & Co. Publishers, 1900.

Lewis, Richard Warrington Baldwin. *The American Adam*. Chicago: Chicago University Press, 1955.

Marx, Leo. *The Machine in the Garden: Technology and the Pastoral Ideal in America*. New York: Oxford University Press, 1964.

Matthiessen, Francis Otto. *American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman*. New York: Oxford University Press, 1941.

Miller, Perry. *Errand into the Wilderness*. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1956.

_____. *The New England Mind: From Colony to Province*. London: The Belknap Press of the Harvard University Press, 1939.

_____. „The Romantic Dilemma in American Nationalism and the Concept of Nature.” *The Harvard Theological Review* 48/4 (1955): 239–53.

Smith, Henry Nash. „Can ‘American Studies’ Develop a Method?” *American Quarterly* 9/2 (1957): 197–208. <https://doi.org/10.2307/2710743> (posjet 12. 11. 2024).

_____. *Virgin Land. The American West as Symbol and Myth*, 3. izd. Cambridge: Harvard University Press, 1973.

Turner, Frederick Jackson. „The Frontier in American History.” U *American Heritage: A Reader*, ur. nastavno osoblje Odsjeka za povijest Koledža Hillsdale, 547–554. Hillsdale: Hillsdale College Press, 2011.

Winthrop, John. „A Modell of Christian Charity.” U *American Heritage: A Reader*, ur. nastavno osoblje Odsjeka za povijest Koledža Hillsdale, 15–28. Hillsdale: Hillsdale College Press, 2011.

Bercovitch, Sacvan. *The American Jeremiad*. Madison: University of Wisconsin Press, 1978.

Literatura

Carr, Edward Hallett. *Što je povijest?* Preveo Danijel Vojak. Zagreb: Srednja Europa, 2004.

Clark, Christopher. „The End of Modernity.” *Foreign Policy*, 30. lipnja 2025. <https://foreign-policy.com/2025/06/30/modernity-globalization-politics-history/> (posjet 1. 7. 2025).

Cvek, Sven. „Book of America.” *Umjetnost riječi* 59/3–4 (2015): 333–338.

Daniels, Bruce C. „Did the Puritans Have Fun? Leisure, Recreation and the Concept of Pleasure in Early New England.” *Journal of American Studies*, 25/1 (1991): 7–22.

Faflik, David. „Myth, Symbol, and American Studies Methodology: The Post-National Persistence of the Humanities.” *Amerikastudien/American Studies* 54/ 2 (2009): 229–47.

Goodman, Russell. „Transcendentalism.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2023 Edition), ur. Edward N. Zalta i Uri Nodelman. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/transcendentalism/> (posjet 16. 7. 2025).

Grgas, Stipe. *Američki studiji danas: Identitet, kapital, specijalnost*. Zagreb: Meandar Media, 2014.

Heimert, Alan. „Puritanism, the Wilderness, and the Frontier.” *The New England Quarterly* 26/3 (1953): 361–82. <https://doi.org/10.2307/362849> (posjet 10. 6. 2025).

Jenkins, Keith. *Promišljanje historije*. Prevela Snježana Koren. Zagreb: Srednja Europa, 2008.

Kuklick, Bruce. „Myth and Symbol in American Studies.” U *Locating American Studies: The Evolution of a Discipline*, ur. Lucy Maddox, 71–90. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998.

Marx, Leo. „On Recovering the ‘Ur’ Theory of American Studies.” *American Literary History* 17/1 (2005): 118–34.

Moran, Marie. „Identity and Identity Politics: A Cultural-Materialist History.” *Historical Materialism* 26/2 (2018): 21–45.

Opperman, Matthias. „History of American Studies: From its emergence to transnational American Studies.” U *Approaches to Ameri-*

can Cultural Studies, ur. Antje Dallmann, Eva Boesenberg, Martin Klepper, 13–22. London: Routledge, 2016.

Pease, Donald E. „New Americanists: Revisionist Interventions into the Canon.” U *Revisionary Interventions into the Americanist Canon*, ur. Donald E. Pease, 1–37. Durham: Duke University Press, 1994.

Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*, 10. izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Šesnić, Jelena. „Doing American Studies in Croatia: What Have We Done, Where Do We Go from Here?” *Hrvatsko udruženje za američke studije*. http://www.huams.hr/?page_id=21 (posjet 27. 5. 2025).

Urednici enciklopedije Britannica. „Daniel Boone.” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Daniel-Boone> (posjet 27. 5. 2025).

Urednici enciklopedije Britannica. „yeoman.” *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/yeoman> (posjet 27. 5. 2025).

White, Hayden. *Metaistorija*. Preveo Ratko Radunović. Podgorica: CID, 2011.

Wise, Gene. „‘Paradigm Dramas’ in American Studies: A Cultural and Institutional History of the Movement.” *American Quarterly* 31/3 (1979): 293–337.

Myth and Symbol School: Paradigms in the Studies of American Identity 1939–1956

Abstract:

In the pre-institutional and early institutional period of American studies, several scholars aimed to encompass and explain American exceptionalism, or rather ‘ Americanness’, by referring to selected 19th-century American intellectuals, their ideas and their (literary) works. In their studies, scholars such as Francis Otto Matthiessen, Perry Miller, Henry Nash Smith and Richard Warrington Baldwin Lewis aimed to create from American political and intellectual history a ‘useful past’ by which their American present could be explained. The origins of the American nation, American exceptionalism and Americanness they found in the Puritan legacy or a distancing from it; in American philosophy of nature or in the modified version of Frederick Jackson Turner’s frontier thesis. In their structuralist ambitions these scholars created and upheld myths with long-lasting effects in popular culture and American imaginary. Some of them are the American Renaissance of the 19th century (F. O. Matthiessen), the myth of the errand into the wilderness (Perry Miller), of America as a virgin land and the Garden of the World (H. N. Smith), of the struggle between nature and civilization (Miller) and of American Adam (R. W. B. Lewis.) This paper offers a short overview of the most influential studies of American identity and American history published in the period 1939–1956 and their authors, as well as summarize the relevant socio-historical contexts of their coming into being.

Keywords: Myth and symbol school, American studies, Perry Miller, Francis Otto Matthiessen, Henry Nash Smith, R. W. B. Lewis, frontier thesis, puritans, America, USA, myth, narrative

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici
Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva
Marko Perišić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik
Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje
FF Press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
d. o. o. Studio moderna

Naklada
Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>